

Є. Нег. — Новий Завіт в перекладі В. Негалевського. — 1581. / Зберігається у ЦНБ ім. В.І. Вернадського НАН України, шифр 451п/1636.

КА — Крехівський Апостол. — II пол. XVI ст. / Зберігається у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, шифр МВ 1291.

Катех. — Катехизис або визнання віри соборної апостольської східної церкви. — Вільна, 1600 // ЧИОНЛ. — К., 1890. — Кн. IV, отд. 3. — С. 11–18.

Мог.Тр. — Могила Петро. Евхологион, або молитвослов, или требник. — К., 1646.

НС — Поучения на евангелие по Няговскому списку 1758 г. // Материалы для истории Угорской Руси. Памятники церковно-религиозной жизни угро-руссов XVI–XVIII вв. / изд. А. Петровым. — Санкт-Петербург, 1914. — Вып. 7.

Проп.р. — Різні проповіді. — Б.м.н., поч. XVII ст. / Зберігається у ЦНБ ім. В.І. Вернадського НАН України, шифр 283 П/73.

ПС — Пересопницьке Євангеліє 1556–1561: Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик / Підгот. І.П. Чепіга за участю Л.А. Гнатенко. — Київ, 2001.

УЄ Вол. — Волинське рукописне учительне євангеліє. — Володимир, 1571 // Волинський історико-археографічний збірник. — Житомир, 1900. — Вып. 2.

УЄ Кал. — Єв(г)ліє учительное або Кáзана на кождю Н(д)лю и Свата оурочистьѣ. Пре(з) С(т). С(т)ца ншѣго Калліста... по грецку написано, а тепе(р) повторе ново з грецкого и словенского языка на рускій переложеное... повеленіе(м)... Петра Могили... — Київ, 1637 / Зберігається у фондах Львівського державного історичного музею, шифр Сд 296.

УЄ Кан. — Уривки з Канівського учительного євангелія. — Б.м.н., I пол. XVII ст. // Университетские известия. — К., 1911. — № 2. — С. 37–39, 78–79.

УЄ № 31 — Учительне євангеліє. — З території Бойківщини, к. XVI ст. / Зберігається у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, шифр ф.72, № 31.

УЄ № 62 — Учительне євангеліє. — Височани, 1635 / Зберігається у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, шифр ф.2, № 62.

УЄ № 91 — Учительне євангеліє. — Б.м.н., поч. XVII ст. / Зберігається у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, шифр ф. 77, № 91.

УЄ № 29515 — Учительне євангеліє. — Устрики, I пол. XVII ст. / Зберігається у фондах Львівського національного музею, шифр. Рк 29515 (569).

Чет. — Четья 1489 р. / Зберігається у ЦНБ ім. В.І. Вернадського НАН України, шифр ДА/415 л.

Василь Яцій (Київ), молодший науковий співробітник
відділу ономастики Інституту української мови НАН України,
кандидат філологічних наук

До походження українських антропонімів (на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького 1649 року»). VII¹

Власна особова назва реєстрового козака **Игнат Бакало** задокументована у списках Білоцерківського полку [18, 177]. Один із компонентів наведеної антропонімоформи *Бакало* проілюстрований як твірна основа таких споріднених особових найменувань, як-от: сучасні укр. *Бакало*, (парадигматичне) *Бакала*, (похідні) *Бакалейко*, *Бакаленко*, *Бакалець*, *Бакалюк* [17 1, 24], *Бакалáй* — прізвисько жителя с. Бусаки Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. [21 1, 58], (безафіксні) ст.-блр. Федор *Бака*, 1528 р. [1, 197], ст.-пол. *Bak²*, 1449 р., *Bakala*, 1614 р., *Bakal*, *Bakat*, 1748 р., (патронім на *-ew-icz*) *Bakalewicz*, 1748 р. [31 I, 15], пол. *Bakalo*, (варіант) *Bakallo* [32 I, 133] та ба-

гато інших. Відомий український ономаст Юліян Костянтинович Редько схильний уважати, що аналізований антропонім утворився за допомогою складного суфікса *-кало*, який, у свою чергу, виник шляхом стягнення апелятива *казало*. Дослідник сучасного українського антропонімікону робить у своїх наукових пошуках остаточний висновок, що ОН *Бакало* – це *ба казало*, тобто насмішливе прозивання людини, яка часто вживала слово *ба* [17 1, 24]³. Частково погоджуючись із Ю.К. Редьком, пояснюємо розглядуване прізвище *Бакало* як відпрізвиськове утворення. Без сумніву, в основі цього антропоніма лежить дієслово *бакати*, семантику якого зводять до ‘звертати вину (на щось)’; сюди ж рос. *ба́кать* ‘балакати, розмовляти’, блр. *ба́каць* ‘теревенити, повільно говорити, запинаючись читати’, ст.-пол. *bakać* ‘гукати, звати, ляяти’, чеськ. *bakati* ‘сварити, нацьковувати’, ‘теревенити’, срб., хорв. *bakati* ‘кричати; ляяти’ і под., які укладачі «Етимологічного словника української мови» слушно зводять до первісного **bakati* й етимологізують його від і.-є. **bhā-* ‘розповідати, говорити’ [5 1, 119].

Як підтверджує фактичний матеріал, власна особова назва *Бакало* доволі продуктивна і в ойконімотворенні. Про це свідчить такий топонімікон: укр. *Bakalova*, рос. *Бакалов Лес*, *Бакалово* (2), *Бакалы*, *Бакалейка* – назви населених пунктів у колишній Галичині, Київській, Псковській, Сибірській та Уфимській губ. [30 I, 240] і под.

До Заворицької сотні Переяславського полку входив козак **Игнат Брукъ** [18, 343]. Зазначений компонент антропоніма *Брукъ* етимологізуємо в структурному ряді споріднених особових назв, наприклад: сучасні (похідні) укр. *Брукалюк* [9 1, 90], *Брукар* – прізвисько жителя с. Затурці Локачинського р-ну Волинської обл. (у дитинстві *часто кричав „бру-у-у“*) [21 1, 145], (відтопонімне утворення на *-ськ-*) *Бруцька*, ж. [11 2, 135], *Бручок* – прізвище емігранта у США [29, 73], ст.-пол. *Bruk*, 1497 р., а також низка спільнокоренових – (парадигматичне) *Bruka*, *Brucacz*, XIII ст., *Brukowic*, 1497 р. [31 I, 55], пол. *Bruk* [32 I, 505]⁴ і под. Не виникає сумнівів з приводу того, у колі якої лексики доцільно з’ясувати внутрішню форму твірної основи імені *Брук*. Малоімовірним, на нашу думку, буде зв’язок зазначеного антропоніма з апелятивом укр. *брук* ‘мостова’ [5 1, 266], блр. *брук* ‘кам’яна мостова; дорога, викладена камінням’, ‘тверда земля між водоймищами’, ‘найшвидша течія ріки’, ‘піщана мілина на ріці’, ‘каміння’ [28, 107], пол. *bruk* ‘т. с.’, що, як вважають укладачі «Етимологічного словника української мови», є запозиченням через польську мову з середньоніжньонімецької [5 1, 266]. Зрозуміло, що безпосереднім мотиватором тут була лексема *брукати*, яка, проте, позначала найрізноманітніші поняття: ‘бруднити, мазати’, ‘паскудити’, ‘соромити’ [5 1, 266]; сюди ж, вочевидь, варто додати укр. *брукати* ‘воркувати’ [19 1, 101], рос. діал. (нижньогірськ., макарівськ.) *брукать*, *брухать* ‘кидати, метати, шпурляти’, ‘мазати, бруднити, паскудити’ (від *бру(ы)дь* ‘нечистота, бруд, грязюка, сміття’) [3 I, 131, 132], *брухать* ‘буцати рогами’ [27 3, 46], пол. *brukać* ‘забруднювати’, діал. *bruczeć* ‘бурчати’ [31 I, 55], ст.-чеськ. *brukati* ‘бурчати’, чеськ. *broukati* ‘т. с.’, діал. *brókat si* ‘відважуватися’, слвн. *bruhati* ‘відригувати, випльовувати; відхаркувати’, ‘вириватися назовні’ [27 3, 46] і под. З перелічених значень стає очевидним, що носія імені *Брук* могла характеризувати негативна, з погляду суспільної моралі, семантика. На наш погляд, таке промовисте прізвисько давали лише тій людині, яка вирізнялася з-поміж інших своєю неакуратністю, неохайністю, нечепурністю, оскі-

льки негативні характеристики швидше закріплювалися за людиною, ніж позитивні. На перспективність такої етимологічної версії вказують і споріднені антропоніми *Брудний, Грязний, Грязький, Непрѣн, Нечистяк* і под. [17 1, 103, 258; 2, 736, 739].

Особова назва реєстрового козака **Мартинь Жезеленко**, записаного у стрій Лубенсько-Сільської сотні Миргородського полку [18, 392] має чималу кількість спільнокореневих антропонічних дериватів, наприклад, сучасні укр. *Жезелний* [9 1, 78], *Жезелняк, Жезелзяк, Жезелко, Жезелний, Жезелний* [17 1, 358, 383, 398], *Жезелзяк* [запис наш], *Жезелзяк* [7, 212], *Жезелко* – прізвисько жителя с. Привітне Млинівського р-ну Рівненської обл. (*вживав слово «жалізо» замість «залізо»*) та прізвисько жителя с. Козин Радивилівського р-ну Рівненської обл. (*працював водієм і говорив, що їздив не автомобілем, а «жезелскою»*); *Жезелняк* – прізвисько жителя с. Вічині Рожищенського р-ну Волинської обл. [21 1, 380, 381], ст.-рос. (похідне) *Жезелников* Десятый Борисович, 1568 р. [2, 112], рос. *Жезелный, Жезелнев, Жезелнов, Жезелняков* – у Бежецькому, Бельському, Вєсьгонському і Вишньоволоцькому р-нах Тверської обл. [22], ст.-блр. Марцин *Жезелско*, 1646 р. [1, 213], блр. *Жезелный, Жезелнов, Жезелняк* [13, 137, 263, 325] та ін.

З погляду словотворення досліджуваний патронім *Жезеленко* – утворення з обопільним метатезним переставленням несусідніх приголосних -з- / -л- від іншої особової назви *Жезело / Жезело*, оформленої суфіксом -енк-о, пор., наприклад, ст.-рос. *Жезело* Василий, 1495 р. [2, 112], ст.-пол. *Żelazo*, 1400 р., *Żelezo*, 1475 р. [31 II, 760] і под. Метатеза (як контактна, так і дистантна) досить часто трапляється не тільки у загальних назвах, а й у власних, насамперед в антропонімії, що засвідчують укр. *Марега* (пор. *matéra* ‘повстяна шапка’) – сучасне прізвище [запис наш], *Медвідь* (пор. *ведмідь* ‘ведмідь’, перен. ‘про незграбну, неповоротку людину’), *Каплар* (пор. *капрал* ‘десятник, сержант’), *Шелевєра* (пор. *шевелюра* ‘волосся на голові (перев. чоловіка)’), *Шпинтáк* (пор. *штимпáк* ‘пеньок стятої рослини’, ‘низька на зріст людина’) [26, 249, 374, 621, 632] тощо.

Козацьке особове найменування **Радко Кулага** нині засвідчене у списках Острянської сотні Переяславського полку [18, 342]. До співвідносних вважаємо доцільним додати такі антропоніми: слов’янське *Кулага* [8, 54], староукраїнське (похідне) Миско *Кулажин* зят, 1649 р. – особова назва, зафіксована у реєстрі Миргородського полку Лубенської сотні [18, 390], сучасні укр. *Кулага* – емігрант у США та прізвище в Сумській обл. [15, 178; 29, 232], (похідне з суфіксом -ін / -ин) *Кулагін* [6, 36], (патронім на -енк-о) *Кулаженко* [17 1, 555], рос. *Кулагин* (в Антреапольському р-ні Тверської обл.) [22], блр. *Кулага* (1905 р.), *Кулагин* [13, 56, 357], ст.-пол. *Kulaga*, 1404 р., а також фонетичні варіанти – *Kulag, Kulag, Kulaga* [31 I, 489], пол. *Kulag, Kulaga* [32 V, 400] і под.

Щодо етимологічного аналізу структури оніма *Кулага* можливі такі альтернативні шляхи:

1. *Кулага* – лексико-семантичне утворення від відповідного апелятива *кулага*, який має порівняно невеликий ареал свого поширення. На потенційність сказаного дозволимо собі навести такі лексеми, як слов’ян. *кулага* ‘трава під снігом’ [8, 54], укр. *кулага* ‘назва страви’ [17 1, 555], *кулáга* ‘пісна страва у вигляді густого киселю з борошна’, рос. *кулáга* ‘житнє тісто; каша з житнього борошна й солоду’, *куляга* ‘т. с.’, блр. *кулáга* ‘вид каші’ [5 3, 132], (вочевидь, співвідносне) блр. *кулáжына*

‘низинне, мокрувате, торф’янисте місце’ [28, 376] і под. Зауважимо, що сам апелятив укладачі «Етимологічного словника української мови» затруднюються точно пояснити. Вони припускають його зв’язок з іншими апелятивами – *куліш*, *кулéша*, опираючись на аналогічні словотвірні моделі (наприклад, польськ. *lemiega* : *lemieszka* ‘вид каші’, сербськ. і хорватськ. *куліјеш* : *ку́ља* ‘мамалига’), водночас вважаючи менш прийнятною з семантичного погляду мотивацію дієсловами псл. **kuliti*, **kuljati*, а думка про походження з східних мов, зазначають дослідники, потребує конкретизації. Див.: 5 3, 132.

2. *Кулага* – суфіксальне утворення з формантом *-аг-а* від тюрського за походженням апелятива *kul* ‘невільник, раб’ [17 1, 555].

Ми поділяємо припущення про походження досліджуваного антропоніма від апелятива *кулага*, правда, додамо, що розглядувана власна особова назва *Кулага*, наскільки відомо з матеріалу, зібраному з лінгвістичних та довідкових джерел, має паралелі в таких онімних класах, як-от: *Кула́га* 1) болото по течії р. Дивленка п. Жерева л. Ужа п. Прип’яті п. Дністра, 2) болото поблизу с. Великий Дивлин Лугинського р-ну Житомирської обл.; *Кула́жсина* – джерело, став біля с. Старі Безрадичі Обухівського р-ну Київської обл.; *Кула́зьке* – болото в с. Сухоліси Білоцерківського р-ну Київської обл. [20, 149, 263], рос. *Кулаги* (2), *Кулагина* (2), *Кулагино* (6), *Кулагино-Марачи* – ойконіми в колишніх Вітебській, Нижньо-Новгородській, Оренбурзькій, Смоленській, Чернігівській губ.; (фонетичні варіанти) *Кулажсин*, *Кулажсина* (3), *Кулаженки* – назви поселень у колишніх Віленській, Вітебській, Мінській і Могильовській губ. [30 IV, 658] та ін.

Реєстровий антропонім **Роман Куриленко** документально засвідчений у козацьких списках Лубенської сотні Миргородського полку [18, 391]. Другий структурний компонент зазначеної антропонімоформули *Куриленко* можна зіставляти з: староукраїнським (похідним) Зінь *Курилонько*, 1649 р. – прізвище козака в нп Бородавка Брацлавського полку [18, 258], укр. (похідними) *Куриленко* [17 1, 562], *Курилець* [10 2, 400], *Курилик* [14, 55], *Курилич* [7, 647], *Курилишин* [17 1, 562], *Курилів* [24, 30], *Курилка* [29, 235], *Курилко* [10 1, 152], патронімом *Курилович* [6, 138], *Курильчин* [17 1, 563], *Курилюк* [6, 544], *Куриляк* [12, 5], *Куриляс*, *Курилас* (з формантом *-ас*, який Ю.К. Редько вважає неукраїнським за походженням) [4, 25; 17 1, 562; див. ще: 16, 112], ст.-рос. *Курилов* Лев Саввич, 1490 р. [2, 172], рос. *Курылев* (у Бежецькому р-ні Тверської обл.) [22], блр. *Курьленка* [13, 519] тощо.

Очевидний дериват на *-енк-о* (*-енк-о*) від базового *Курило* (= ОН *Кирило*; 25, 173 – 174), потенційність якого підтверджуємо на основі сучасного українського прізвища *Курило* (м. Радехів Львівської обл.) [23, 71], (парадигматичного) укр. *Курила* [29, 235], ст.-рос. *Курило*, XV ст. [2, 172], ст.-пол. *Kurzyło*, XVI ст., а також варіантів *Kurydła*, *Kurydło*, 1401 р. [31 I, 496], пол. *Kuryło*, (фонетично модифікованого) *Kuryłło* [32 V, 448] та ін.

Ім’я запорозького козака **Марко Наиєнко** записано в рядах Миргородського полку, який входив на той час до Андросової сотні [18, 380]. Структурний компонент аналізованої особової назви *Наиєнко* можна зіставляти, на нашу думку, з сучасними спорідненими прізвищами, наприклад, *Наіша* – прізвисько жительки

с. Скреготівка Ківерцівського р-ну Волинської обл. (*постійно повторює це слово*); *Наш Ваня* – прізвисько жительки с. Сильно Ківерцівського р-ну Волинської обл. (*яка такими словами починала всяку розповідь про свого чоловіка*); *Наші Тато* – прізвисько жителя с. Плоске Шацького р-ну Волинської обл.; *Їона* – прізвисько жителя с. Шклинь Горохівського р-ну Волинської обл. [21 2, 303, 331], укр. *Нашевич* (патронім на *-ев-ич*) [29, 293], блр. *Нашекин* [13, 402], а також з іншим генетично близьким антропонімним дериватом на зразок *Мойко* – сучасне українське прізвисько [17 1, 702], пол. *Naszko* [32 VI, 555] та ін. Антропонім *Нашенко* – дериват із патронімним суфіксом *-енк-о* від непоширеного особового імені **Нашиъ*, потенційність чого передбачає зокрема сучасне польське *Nasz* – прізвисько [32 VI, 555]. Стосовно розглядуваного оніма **Наш*, то дослідник польської антропонімії Казимир Римут, аналізуючи у своїх працях антропонім пол. *Nasz*, пояснює його як утворення від відповідних імен на *Na-*, типу *Nastaw, Nasięgniew* [31 II, 140].

Таким чином, дослідження історичної української антропонімії дає нам можливість не тільки поповнити чималі досі ономастичні напрацювання з цієї проблематики, а й простежити реальні лінгвістичні особливості цих онімів – фонетичні, лексичні, словотвірні тощо.

¹ Продовження. Початок див.: До походження українських антропонімів (на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького 1649 року») // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Збірник наукових статей / Ред. колегія: І.П. Бондаренко, Г.Ю. Івакін, Г.В. Самойленко, Д.Я. Телегін (відп. ред.), Р.В. Терпиловський та ін. – К.: Науково-дослідний центр «Часи козацькі», 2009. – Вип. 18. – С. 330 – 335 (I); До походження українських антропонімів (на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького 1649 року»). II // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Збірник наукових праць / Ред. колегія: І.П. Бондаренко, Г.Ю. Івакін, Г.В. Самойленко, Д.Я. Телегін (відп. ред.), Р.В. Терпиловський та ін. – К.: Науково-дослідний центр «Часи козацькі», 2010. – Вип. 19. – С. 398 – 400 (II); 3 історії українських антропонімів (на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького 1649 року») // Культура слова / Ред. колегія: С.Я. Єрмоленко (відп. ред.), К.Г. Городенська, П.Ю. Гриценко, Г.М. Сюта, І.Г. Матвіяс та ін. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 73. – С. 121 – 126 (III); До походження українських антропонімів (на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького 1649 року»). IV // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Збірник наукових праць / Ред. колегія: О.М. Титова (відп. ред.), І.П. Бондаренко, Г.Ю. Івакін, Г.В. Самойленко, Р.В. Терпиловський та ін. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПШ, 2011. – Вип. 20. – Ч. II. – С. 63 – 68 (IV); До походження українських антропонімів (на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького 1649 року»). V // Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини: Збірник наукових праць / Ред. колегія: Л.М. Полюга (гол. ред.), К.Г. Городенська, П.Ю. Гриценко, В.В. Жайворонок, А.К. Мойсієнко та ін. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2011. – Вип. 1. – С. 323 – 331 (V); До походження українських антропонімів (на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького 1649 року»). VI // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Збірник наукових праць / Ред. колегія: О.М. Титова (відп. ред.), С.О. Біляєва, Л.І. Виноградська, Г.Ю. Івакін, В.О. Константинов та ін. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПШ, 2012. – Вип. 21. – Ч. I. – С. 260 – 266 (VI).

² На думку відомого польського ономаста К. Римута, антропонім мотивований одним із апелятивів, пор., наприклад, ст.-пол. *bakać* 'ляти, сварити, шпетити' та ст.-пол. *bak* 'крик'. Див.: 31 I, 15.

³ Відзначимо, що у «Словнику сучасних українських прізвищ» Ю.К. Редька аналогічно пояснюються й такі прізвища, як-от: *Баколюк* (від стягнення *ба* і *коли*), *Дак* (від слова *дак* 'так, та'), *Тейкало* (від дієслова *тейкати* – говорити «тей»), *Фукало* (від дієслова *фукати* 'кричати, сваритися' < *'той, хто фукає'), *Цейко* (від слова «цей») та багато інших [17 I, 24, 281; 2, 1040, 1109, 1140]. Стосовно форманта *-к-ал-о* згадуваний дослідник Ю.К. Редько зазначає, що українських прізвищ із таким суфіксом налічується до трьох десятків. На думку досвідченого ономаста, перед *-кало* маємо звичайно звуконаслідувальне слово або яесь інше слово, що його хтось залюбки повторяв. Див.: 16, 109 – 110.

⁴ У коло назв, утворених цим же антропонімом, входять рос. *Брухачи*, блр. *Брухово* – назви поселень у колишніх Віленській та Мінській губ. [30 I, 546].

Список літератури

1. Бір'яла М.В. Беларуская антрапанімія: Уласныя ім'яны, ім'яны-мянушкі, ім'яны па бацьку, прозвішчы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1966. – 328 с.
2. Веселовский С.Б. Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии. – М.: Наука, 1974. – 382 с.
3. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1955. – Т. 1 – 4.
4. Дмитрук В.Г. Вони боролися за волю України (нарис історії Сірожупанної дивізії): Монографія. 2-ге вид. доп. – Луцьк: Вид-во «Волинська обласна друкарня», 2004. – 286 с.
5. Етимологічний словник української мови: У 7-и т. / За ред. О.С. Мельничука. – К.: Наук. думка, 1982-2012. – Т. 1 – 6.
6. Історія міст і сіл Української РСР: Івано-Франківська область / Ред. колегія: О.О. Чернов (голова), Т.В. Бернацек, І.К. Васюта та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1971. – 639 с.
7. Історія міст і сіл Української РСР: Львівська область / Ред. колегія: В.Ю. Маланчук (голова редкол.), М.Я. Гнидюк, Б.К. Дудикевич та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. – 980 с.
8. Казаков В.С. Именослов: Словарь славянских имен и прозвищ. 4-е изд. – М.; Калуга: Русская правда, 2002. – 239 с.
9. Книга пам'яті України: Волинська область: У 3-х т. / Ред. колегія: П.В. Онищук, Б.Й. Заброварний, В.А. Наконечний та ін. – Львів: Каменяр, 1995. – Т. 1. – 567 с.
10. Книга пам'яті України: Львівська область: У 4-х т. / Ред. колегія: М.В. Косів, Ю.В. Зима, Я.С. Лялька, В.М. Савчак (гол. ред.) та ін. – Львів: Вид. центр «Пам'ять», 1995. – Т. 1 – 4.
11. Книга скорботи України: Рівненська область: У 6-и т. / Гол. ред. І.О. Герасимов. – Рівне: ППФ «Волинські обереги», 2003. – Т. 2. – 436 с.
12. Куриляк С. Моє село (Тур'є Буського району на Львівщині). – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2010. – 144 с.
13. Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Лоеўскага рална / Рэд. калегія: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя, 2000. – 592 с.
14. Покажчик змісту журналу «Нотатки з мистецтва» / Укл. В. Карпенко // Пам'ятки України: Історія та культура: Науковий часопис / Гол. ред. О. Рибалко. – К.: ТОВ «ВПК «Експрес-Поліграф», 2008. – Ч. 4. – С. 2 – 123.
15. Прокуратура Сумщини: історія та сучасність. Науково-публіцистичне видання / Гол. ред. В.Б. Звагельський. – Суми: Вид-во «МакДен», 2006. – 312 с.
16. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. – К.: Наук. думка, 1966. – 216 с.

17. Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. – Львів: ТОВ «Простір-М», 2007. – Т. 1 – 2.
18. Реєстр Війська Запорозького 1649 року: Транслітерація тексту / Підгот. до друку: О.В. Тодійчук (гол. упор.), В.В. Страшко, Р.І. Остащ, Р.В. Майборода. – К.: Наук. думка, 1995. – 592 с.
19. Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. – К.: Наук. думка, 1996-1997. – Т. 1 – 4.
20. Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина / За ред. О.П. Карпенко. – К.: Обереги, 2004. – 448 с.
21. Словник прізвищ північно-західної України: У 3-х т. / Упор. Г.Л. Аркушин. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинськ. нац. у-ту ім. Лесі Українки, 2009.
22. Тверская земля в военной истории России. Книга памяти. Режим доступу: <http://www.history.tver.ru>
23. Телефонний довідник: Радехів 2003. – Червоноград: Панорама, 2003. – 120 с.
24. Тимів І. Село на Покутті в XV-XVIII ст. Історія Бортників від найдавніших часів до XIX ст. Серія: Села і міста Покуття. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 176 с.
25. Трійняк І.І. Словник українських імен. – К.: Довіра, 2005. – 509 с.
26. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. – Львів: Світ, 2005. – 704 с.
27. Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под ред. О.Н. Трубачева и А.Ф. Журавлева. – М.: Наука, 1974-2010. – Вып. 1 – 36.
28. Яшкін І.Я. Слоўнік беларускіх мясцовых геаграфічных тэрмінаў: Тапаграфія. Гідралогія. – Мінск: Беларуская навука, 2005. – 808 с.
29. Holutiak-Hallick Stephen P. Jr. Dictionary of Ukrainian Surnames in the United States. – Georgia: Slavic Onomastic Research Group, 1994. – 493 s.
30. Russisches geographisches Namenbuch / Begr. von M. Vasmer. – Wiesbaden: Akademie der Wissenschaften und der Literatur, 1962-1980. – Bd I – X.
31. Rymut K. Nazwiska polakow: Siownik historyczno-etymologiczny. – Krakow: Wyd-wo In-tu Jkzyka Polskiego PAN, 1999-2001. – T. I – II.
32. Siownik nazwisk wspyczeźnie w Polsce uitywanych / Wyd. K. Rymut. – Krakow: PAN, 1992-1994. – T. I – X.

Ганна Воронич (Київ), старший науковий співробітник Інституту української мови НАНУ, кандидат філологічних наук

Прізвища (прізвищеві назви) похідні від назв народів: формування й кодифікація

Прізвища, зазвичай, сигналізують про час та місце виникнення, тобто є своєрідними координатами. Величезна кількість сучасних українських прізвищ виникла під впливом Запорозької Січі. Саме тут вперше виникла потреба офіційної реєстрації козаків. У козацьких реєстрах перевагу над усіма іншими мають прізвища на *-енко* (наприклад, у реєстрі Київського полку прізвища на *-енко* становлять 60%). Значну групу прізвищ походить від апелятивів на позначення особливостей зовнішнього вигляду, вдачі, поведінки запорізьких козаків: *Головко, Чуб, Зуб, Носенко, Губенко, Шраменко, Горбоніс, Рябко, Білан, Сльнко, Легкоступ, Побігайло, Циподрига, Сви-*